

YETKİN DÜŞÜNCE

Hakikatin kaynağına yolculuk

Sayı: 1 / Yıl: 1 / Ocak-Şubat-Mart / 2018

İmtiyaz Sahibi

İlimyurdu Yayıncılık ve
Eğitim Hiz. Ltd. Şti. adına
Latif Kınataş

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa Tekin

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Muhammet Çelik

Satış-Pazarlama-Abone ve Dağıtım

Yasin Demir
yasin@yetkindusunce.com

Kapak Tasarım

Ömer Faruk Yıldız

Mizanpaj

İsmail Kaleci

Yönetim Yeri Adresi:

İlimyurdu Yayıncılık ve
Eğitim Hiz. Ltd. Şti.
Molla Gürani Mah.
Akkoyunlu Sk. No: 36
Fındıkzade, Fatih / İSTANBUL
Tel: +90 212 533 05 35
Faks: +90 212 631 53 69
Email: info@yetkindusunce.com
Web: www.yetkindusunce.com

Basım Yeri:

Enes Basın Yayın ve
Matbaacılık Ltd.Şti.
Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi
No: 12/210 Topkapı / İSTANBUL
Tel: +90 212 501 47 63

Abonelik (Yıllık 4 Sayı)

Bireysel: 100 TL
Kurumsal: 150 TL
Fiyatı: 18 TL

ISSN: 2602-4365

Yayın Türü: Yerel Süreli - (3Aylık)

Yayın Kurulu

Adnan Demircan
Fatih Yaman
Kadir Canatan
Latif Kınataş
Muhammet Çelik
Mustafa Tekin
Nuri Yılmaz

Danışma Kurulu

Ahmet el-Katip
Ali Köse
Ayşe Yaşar Ümütlü
B. Ali Çetinkaya
Celal Türer
Celaleddin Çelik
Davut Dursun
Dursun Çiçek
Hasan Onat
Hüseyin Karaman
İhsan Toker
İlhami Güler
İsmail Taş
Mahfuz Söylemez
M. Ali Büyükkara
M. Muhtar Şankiti
Mehmet Azimli
Mustafa Çevik
Mustafa Öztürk
Osman Güman
Ö. Mahir Alper
Sönmez Kutlu
Şaban Ali Düzgün
Şinasi Gündüz
Turan Koç
Ümit Aktaş
Vejdi Bilgin
Yıldız Ramazanoğlu

Her hakkı mahfuzdur. YETKİN DÜŞÜNCE'deki yazıların izin alınmadan veya kaynak gösterilmeden her türlü ortamda çoğaltılması yasaktır. Yayımlanan yazılardan, yazarlar sorumludur.

Seküler Demokrasi'den Farklı Olarak Müslüman Demokraside Özgürlüğün Ahlaki Temeli

Mustafa Çevik

Prof. Dr. / Ankara Sosyal
Bilimler Üniversitesi

Müslüman
demokraside hak ve
özgürlük kullanımının
ikinci ahlaki boyutu
ise özgürlüğü
kullanan kişiye dairdir.

Özgürlüğün alanına
ve sınırına dair çok
şey söylenebilir. Ancak
ne söylenirse söylesin
özgürlük alanının bir
sınırlamasını yapmak
ve o sınırlara hakkıyla
uyum sağlamak bir ahlak
ve etik sorumluluk
gerektirir.

Özgürlük, eğer kimi hakların
kullanımı ise, bu hakları ver-
mek yetmez onların kullanımının
önündeki engelleri kaldırmak da
yönetenlerin sorumluluğundadır.

Bu konuda seküler demokrasi
ile Müslüman demokrasi arasında
farklı bir yaklaşım vardır. Seküler
demokrasilerde tanımlanmış öz-
gürlükler ne oranda kullanılabi-
liyor? Seküler demokrasi derken
demokratik sistemi ve esasları bir
kutsal değer olarak kabul etmek
yerine tarihsel süreç içinde icat
edilmiş konvansiyonel kurallar
olarak kabul eden bütün demok-
rasi çeşitlerini kast ediyoruz. Bu
uzlaşmacı demokrasi yorumların-
da demokrasinin en temel ilkeleri

dahi bir insan ürünü ve bir icat kabul edilir. Genel anlamda ahlaki iyi ve kötü değerlerini özelde ise demokrasi değerlerini insan mirasından ve yapımından bağımsız bir değer olarak görmek istemez seküler demokrasiler.

Oysa “Müslüman Demokrasi”de eğer bir şey hak ise, onun hem teorik hem de pratik olarak yerine getirilmesi bir adalet, dolayısıyla, bir ahlak sorunudur. Yani eğer insanın x özgürlüğünün veya hakkının yasal teminat altına alınması gerekiyor ise Müslüman Demokrasi’de bu insan ürünü bir icat değil insan tarafından keşfedilmiş bir değerdir. Yani salt rastlantısal olarak icat edilmiş bir kural değildir.

Peki bir değer olması ile salt icat edilmiş bir kural olmasının farkı vardır? Aradaki en temel farkı şöyle ifade edebiliriz: Bir kuralı değer olarak görmediğiniz zaman, onun icat edilmiş bir ürün olarak gördüğünüz zaman, aslında onun başka türlü de olabileceğini veya hiç de olmayabileceğini de söylemiş oluyorsunuz. Yani bir x özgürlüğünün veya hakkının icat edilmiş olmasının aslında bir tesadüf olduğunu kast etmiş oluyorsunuz. Bu da tabii ki “hak” kavramını ve “hukuk” kavramının önemini ve gereğini hafifletmiş olur.

Bir hakkı veya hukuku tesadüfen icat edilmiş bir kural değil de var olanın keşfi olarak görürseniz onun bulunmasını veya bildirilmiş olmasını önemlersiniz. Ve yanlış tanımlanması durumunda da elinizde bir maksim (ölçü) olduğunu her gerektiğinde hatırlayacağınız için yanlışın giderilmesi için elinizdeki kriteri kullanma şansınız var demektir. Böyle bir durumda insanlar değişse de, zaman geçse de hak tanımı değişmeyen evrensel-kutsal bir değer olarak kalmış olur. Çünkü söz konusu hak sonradan çıkartılan bir icat değil vahiy kitabından, insan veya tabiat kitabından çıkartılmış bir yüce değer olarak görülmüş olur ki öyledir zaten. Bu konuda üç kitabın da uyumlu olduklarını görmek veya öyle varsaymak zorundayız. İnsan kitabı, vahiy kitabı ve tabiat kitabı, eğer bu üçü arasında bir uyumsuzluk veya çatışma var ise bir kullanım ve okuma hatası var demektir. Okumayı bilmediğimiz zaman bu üç kitaptan da yanlış sonuçlar çıkarmak her zaman mümkündür. Onun için bu üç kitaptan aynı

sonuçların çıkartılabilmesi için ilk emir olan “okumayı” yani “Allah adına okumayı” öğrenmek gerekir. Çünkü insana düşen ilk şey okumayı öğrenmektir. Onun için İslam medeniyetinde harfleri okumasını bilmeyene değil insanı, doğayı ve vahyi okumasını bilmeyene cahil denir. Buna göre cahiliye tanımlaması kendini ve Rabbini bilmeyen anlamı üzerinden yapılır. Böyle bir anlamda okuma öğrenildikten sonra demokrasi denilen sistemin halk yönetiminin fetişize edilmesi olmadığı ve bunun bir adalet sorunu olduğu anlaşılır. Adil olanı aramanın tarihi Antik Yunan ile başlamış bir güvenlik ve “polisliye” yöntemi olamaz. Bu insanlık tarihi ile eş zamanlı başlamış bir davadır. Habil ve Kabil kavgasıyla başlamış bir davadır adalet davası. Allah’ın yeryüzündeki adalet elinin tecellisidir demokrasi ve adil yönetim. Halkın her istediğini yönetime yansıtması değildir. Seküler demokrasilerin yanlış yorumlanması ve uygulanması insanlığa gönderilen bütün mesajlarda olduğu gibi bir sapma ve yanlış uygulamadan başka bir şey değildir.

“Özgürlük bir haktır. Ve tabi ki her hak gibi özgürlük de sorumluluk gerektirir. Hem özgürlükleri yasal teminat altına alan yönetim hem de özgürlükleri kullanacak olan yararlanıcı için bir ahlaki sorumluluk vardır.”

Özgürlük Ahlâk İle Başlar

Özgürlük bir haktır. Ve tabi ki her hak gibi özgürlük de sorumluluk gerektirir. Hem özgürlükleri yasal teminat altına alan yönetim hem de özgürlükleri kullanacak olan yararlanıcı için bir ahlaki sorumluluk vardır. Özgürlükleri veren yönetim bu hakların kullanımı konusunda samimi olmalıdır. Verilen hakların kullanımı için zemin oluşturmak, kullanımın önündeki engelleri kaldırmak yöneten kişiler için sadece bir hukuksal zorunluluk değildir. Hakları yasal teminat altına alan yönetim bu görevi yerine getirirken taşıdığı bilinç önemlidir. Yapılan her işte iş ile ilgili iki tutum geliştirmemiz mümkündür. Bunlardan biri işlev tutumu ikincisi içselleştirme tutumudur. Şöyle ki yapılan iş eğer şekil ve format olarak yerine gelmiş ise

geriye yapılacak bir şey yoktur diye düşünülüyor ise kişi söz konusu işe işlevsellik tutumu ile bağlı demektir. Eğer “X hakkının kullanımı için yasal düzenleme yapılmış mıdır?” diye sorulduğunda, evet denebiliyor ise formel olarak iş yapılmış demektir bu tutumdaki bir kişiye göre. Kimse bu işin ihmal edildiğini veya yapılmadığını ileri süremez. Çünkü şekil şartı tamamdır. Ancak söz konusu X hakkı kullanılırken bir takım aksamalar veya engeller var ise bu durum hakları düzenleyen kişiyi rahatsız ediyor ise o kişi söz konusu işi içselleştirmiş demektir. Bu bir inanç ve ahlak tutumudur. Bir hakkı vermenin gereğine inanan için veren kişi ile o hakkı vermeye mecbur olduğu için veren kişi arasında fark vardır. Birinci kişinin hak kullanımı ile ilişkisi seküler bir ilişkidir. İkinci kişinin ilişkisi ise dini ve ahlâki bir ilişkidir. Burada “dini” ve “ahlâki” ayrımı yapmak

“Müslüman demokratın hak ve özgürlüklerin kullanımı ile olan ilişkisi Hz. Ömer’in “Dicle kenarında bir koyunu kurt kapsa Allah onun hesabını benden sorar” şeklindedir. Adalet konusunda bu hassasiyete sahip olmayan biri itikaden mü’min olsa da pratik olarak mü’min değildir. Çünkü iman onun hayatına, kalbine ve icraatlarına yansımamıştır. Adalet uygulamalarına bu duygu ve bilinç düzeyinde sahip olmayan bir mü’min özünde seküler bir demokrat olur, Müslüman demokrat değil.”

söz gelişi bir ayrımdır. Normalde ahlâken gerekli ve iyi olan her şeyin dinen de gerekli ve iyi olduğu açıktır. Onun için ahlâken bir hakkın teminatının ve kullanımının sorunsuz yürütülmesi bir ahlak ve dolayısıyla bir din görevidir. Bir mü’min ve dolayısıyla bir “Müslüman demokrat” bir hakkın verilmesine ve o hakkın yürütülmesinin önündeki engellerin kaldırılmasına “olsa da olur olmasa da olur” şeklinde bakamaz. Müslüman demokratın hak ve özgürlüklerin kullanımı ile olan ilişkisi Hz. Ömer’in “Dicle kenarında bir koyunu kurt kapsa Allah onun hesabını benden sorar” şeklindedir. Adalet konusunda bu hassasiyete sahip olmayan biri itikaden mü’min olsa da pratik olarak mü’min değildir. Çünkü iman onun hayatına, kalbine ve icraatlarına yansımamıştır. Adalet uygulamalarına bu duygu

ve bilinç düzeyinde sahip olmayan bir mü'min özünde seküler bir demokrat olur, Müslüman demokrat değil.

Seküler demokrasi ile Müslüman demokrasi arasındaki fark temelde buradadır. Yani seküler demokrasi örneğin, seçimi ve seçim sonrası yönetimi formel olarak ve şeklen yerine getirdiğinde bu kural bir duygusal bilinç düzeyi kazanmaz. Ama eğer herhangi bir hakkın kullanımını konusunda bir ast-üst sorumluluk bilinci ile değil de gerçekten inandığı için yapıyor ve bununla huzur buluyor ise bu bir seküler demokrasi değil Müslüman demokrasi yaklaşımıdır.

O nedenle hatırdan tutulması gerekir ki hakların yasal olarak verilmesi yeterli değildir onları taraflar kullanamadığı sürece. Hakların verilmesi bir yasal zorunluluk ise onların kullandırılması ve kullandırtmayanların cezalandırılması veya kullanmanın önündeki engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik samimi yöneliş erdemdir. Çünkü erdem olmazsa hakların kullanımının yasal olarak verilmesi demek yönetenlerin görevlerini yaptığı şeklinde yorumlanabilir. Yasal düzenleme yapmak özgürlüklerin kullanıldığı anlamına gelmeyeceği için yöneten kişiler yasal hakların kullanımının da teminatını vermek zorundadır.

“Müslüman demokraside hak ve özgürlük kullanımının ikinci ahlaki boyutu ise özgürlüğü kullanan kişiye dairdir. Özgürlüğün alanına ve sınırına dair çok şey söylenebilir. Ancak ne söylenirse söylenirse özgürlük alanının bir sınırlamasını yapmak ve o sınırlara hakkıyla uymak bir ahlak ve etik sorumluluk gerektirir.”

Biri yasal görev öteki vicdani görevdir. Biri resmi görevdir öteki duygu katılmış bir tutumdur. Duygu katılmış yasal görevlerde rasyonalite ve realitenin ötesinde bir romantizm vardır. Hak ve özgürlükler konusunda bir tür inanç ve değer duygusu katılmış olacağından hakları veren ile hakları kullanacak olan kişilerin resmi ilişkisinin ötesinde bir durum söz konusu olmaktadır. Bu durumda hakları veren kişi için yasal düzenleme bir vicdani ve ahlaki sorumluluk anlamı kazanmış olur.

Müslüman demokraside hak ve özgürlük kullanımının *ikinci* ahlaki boyutu ise özgürlüğü kullanan kişiye dairdir. Özgürlüğün alanına ve sınırına dair çok şey söylenebilir. Ancak ne söylenirse söylensin özgürlük alanının bir sınırlamasını yapmak ve o sınırlara hakkıyla uymak bir ahlak ve etik sorumluluk gerektirir. Özgürlüğün suiistimal edilmesi veya suiistimale açık olması da özgürlük haklarının verilmemesi kadar bir sorundur. Kişiler eğer demokrasiyi bir ahlak sorunu olarak algılamamış ise, onunla bir duygu boyutunda bağlılık kuramamış ise özgürlüklerin, yukarıda izah edildiği gibi, verilmesinde olduğu gibi onun kullanılmasında da suiistimal ve gayri samimi yaklaşımlar her an olabilir. Müslüman demokraside birey, özgürlük haklarını isterken de onları kullanırken de bu ahlaki duygu ve bağlılık bilincinde hareket eder. Bu yaklaşım iki şeyi beraberinde getirir:

Birincisi özgürlük hakkının verilmesi ve kullandırılması konusunda vereceği mücadelede ölçülü olur. Her yolu mübah görmez. Örneğin şiddeti meşru bir yöntem olarak görmez. Çünkü özgürlük haklarının talebi konusunda Müslüman demokrasi haklara ve özgürlüklere ahlaki bağlılık içinde olduğundan şiddet onun için sadece nefsi müdafaa durumunda meşrudur. Bu hem bireysel hem de devletin şiddet kullanımı için geçerli bir ahlaki kuraldır.

İkincisi ise hakların kullanımını konusunda ahlaki bir duyarlılık taşır Müslüman demokrat. Eğer siz örneğin x limitli verilmiş bir özgürlük alanını kullanacaksanız denetimin olmadığı zaman da o özgürlüğün sınırını aşmamanız gerekir. Bu özgürlük hakkının suiistimalini önleyen bir ahlaki tutumdur. Bilindiği gibi devlet tarafından bireye verilen her türlü özgürlüğün bir şekilde suiistimal edilmesi söz konusu olabilir. Onun için birey özgürlük hakkını kullanırken bu hakkı salt, soğuk bir kural olarak düşünmemesi gerekir. O aynı zamanda Allah'ın yeryüzüne yansımış (tecelli etmiş) adalet sıfatının uzantısıdır. Bir Müslüman demokrat için hakların kullanım alanını açmak ve düzenlemek de dahil hakların kullanımını bir adalet sorundur. Ve adalet de Allah'ın "Adil" isminin yerdeki yansıması ve

gölgesidir. Allah adildir ve adaleti sever ve emreder. Adil olmayanı, zalimi sevmez zulme karşıdır. Bir Müslüman demokrat bu bilinçle özgürlük alanını ve sınırını ihlal edemez, etmemelidir.

Demokrasi Ahlsız Olmaz

Genel anlamda Müslüman demokrasinin seküler demokrasiden farkı bu noktadadır. Müslüman demokraside bir vatandaş ahlaki bir tutum olarak demokratça davranmayı sürdürür. Çünkü o demokrasiyi ilk insandan beri insana emredilen adalet ve adil olma emri ilahisi olarak kabul eder. Seküler demokraside kurallar vazgeçilmez değildir. Onun için demokrasinin kendisi de bir değer değil bir süreçtir seküler demokrat insan için. Çünkü sonuçta demokrasinin en vazgeçilmez kuralı denilen şey her ne ise o da aslında onlara göre antropolojiktir. Bir hukuk kuralının veya siyasal sistemin teolojik olarak algılanması ile antropolojik olarak tanımlanması arasındaki farktır bu. Eğer kurallar antropolojik olarak zamanla insan tarafından uydurulan veya geliştirilen kurallar olarak kabul edilirse o zaman insanın söz konusu kurallara karşı tutumu da farklılaşır. Demokrasiyi eğer sadece halkın kendi kendini yönetmesi gibi bir gerekçe üzerinden meşrulaştırmaya çalışırsak insanların, elinde güç varken, halkın yönetmesini neden önemsemesi gerektiğini izah edemeyiz. Demokrasiyi bir ahlak ilkesi olarak benimseyenler ancak güç/iktidar kendisindeyken kendi aleyhine de olsa adil davranabilir. Demokrat davranmak ahlaklı davranmaktır aynı zamanda. İyi ama bir insan güç kendisindeyken neden ahlaklı davranсын ki? Daha genel ifade ile bir insan neden ahlaklı olsun ki?

Seküler demokrat da Müslüman demokrat da demokrasinin haklar ve özgürlükler ilkesini doğru bulabilirler. Ama bunun için fedakârlık yapmak, kendi zararına da olsa demokratik ilkeleri korumaya bir insan neden gerek duysun? Demokrasinin temel usul ve ilkelerinin her biri birer saptanmış durumdur. Yani “-dır” (is) durumudurlar. Örnek: “Demokraside ülkeyi sandıktan çoğunluk olarak çıkmış kişilerin yönetmesi esastır.” Bu önermeye hem seküler hem de Müslüman demokrat katılabilir. Ancak “Demokraside sandıktan çıkan sonuca her-

kes razı olmalıdır?” Bu cümle yargı değil temenni yani -meli, -malı, (ought to) durum bildirmektedir. Birinci önerme bilgi, ikinci önerme ahlak ile ilgilidir. Demokrasinin kuralını bilmek o kurala uymayı gerektirmez hiçbir zaman. Bildiğimiz bir doğruyu yapıp yapmamak (*ilmiyle amel etmek*) bir ahlaki sorumluluk gerektirir. Zecri ve zorlayan bir tedbir olmadığı zaman bize bu doğruyu yaptıracak olan motivasyon nedir? Elbette ki ahlaktır. Eğer siz demokrasinin kurallarını, usul ve ilkelerinin uygulanmasının bir ahlaki emir dolayısıyla da bir dini emir olduğunu düşünüyorsanız o zaman bunu zaten uygulamak zorunda hissedersiniz. Müslüman demokraside demokrasinin meşruiyeti ahlak üzerinde kurulur. Ahlak ise Allah'ın emridir. Çünkü Adalet emredilmektedir. Müslüman demokrasinin seküler demokrasiden farkı işte bu -meli, malı- durumlarının içtenlikle bir ahlak olarak benimsenmesinden ileri gelmektedir. Özgürlükler ve haklar alanının hukuksal tanzimi, kullanımı her zaman bir ahlaki kabul ile daha hızlı meşrulaştırılır. Modern dönemin seküler demokrasilerinde hakların ve özgürlüklerin tanzimi, kabulü ve uygulamasında “ahlaki bağlılık” görmezden gelinmiş ve bireyin bu ilkelerle olan ilişkisi seküler bir yapıya ve nesneyle olan ilişkisine benzer bir ilişkiye indirgenmiştir. Oysa “kişi kendisiyle baş başa kaldığında veya iktidar gücünü elinde bulundurduğunda neden kendisinin aleyhine yasal düzenleme veya icraat yapması gerekir?” sorunu sanki bir demokrasi sorunu değilmiş gibi değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu aslında demokrasilerin ahlaki boyutunun sekülerlik uğruna kasten ihmalidir. Ama demokrasinin ilkedan uygulamaya ve yaşama geçebilmesi ve yaşanabilir olması için görmezden gelinmeyecek bir sorundur. Müslüman demokrasi bu sorunu demokrasinin merkezine alarak bir demokrasi anlayışı geliştirmeyi hedefleyen bir demokrasi yorumudur.